

Швед В. В.*кандидат економічних наук,**професор кафедри бізнесу та права**Відокремленого структурного підрозділу закладу вищої освіти**«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»**Вінницький соціально-економічний інститут**ORCID: 0000-0001-5497-0975***ДОВІРА ЯК КОГНІТИВНЕ РІШЕННЯ ПІД ВПЛИВОМ ШУМУ І ЗМІЩЕННЯ****TRUST AS A COGNITIVE DECISION UNDER THE INFLUENCE OF NOISE AND BIAS**

У статті довіру розглянуто як когнітивно зумовлене рішення, що забезпечує перехід від невизначеності до дії в умовах ризику та неповноти інформації. Показано, що на індивідуальному рівні довіра проявляється у вигляді повсякденних мікрорішень (покластися на власне судження, прийняти інформацію з джерела, погодитися на взаємодію), тоді як на інституційному рівні вона впливає на легітимність управлінських рішень, прийняття правил і кооперацію громадян з інституціями. Теоретичну основу аналізу становлять двопроесні моделі мислення, у межах яких Система 1 продукує швидкі інтуїтивні оцінки надійності на основі доступних сигналів, а Система 2 здатна здійснювати контроль і корекцію за наявності часу, уваги й мотивації. Обґрунтовано, що довіра формується не лише як результат доказової перевірки, а й як продукт людських суджень, які структурно схильні до похибок.

Центральним предметом статті визначено вплив двох типів помилок судження зміщення (bias) і шуму (noise) на формування самодовіри та інституційної довіри. Показано, що зміщення як систематична похибка зсуває оцінки у передбачуваному напрямі через підміну доказових критеріїв швидкими сигналами (статус, упевненість, привабливість, когнітивна легкість, знайомість), що породжує типові викривлення довіри (на кшталт «переконливо тобто правдиво»). Шум описано як випадкову варіативність рішень за однакових умов, пов'язану з контекстом і станом суб'єкта (втома, стрес, емоційний фон, порядок розгляду, праймінг), яка знижує узгодженість і передбачуваність оцінок. Доведено, що для інституційної довіри критичними є два «сигнали безпеки» для Системи 1: послідовність рішень (низький шум) і неупередженість процедур (низьке зміщення); їх ослаблення підвищує сприйнятий ризик і стимулює недовіру як адаптивну стратегію. Запропоновано процедурні орієнтири підвищення якості рішень про довіру у надважливих сферах через стандартизовані критерії, незалежність суджень, структуровані протоколи, інструменти верифікації та моніторинг варіативності й перекосів за умов прозорості та підзвітності.

Ключові слова: довіра, самодовіра, інституційна довіра, Система 1, Система 2, двопроесні моделі, зміщення, шум суджень, евристики, когнітивна легкість.

The article examines trust as a cognitive decision that enables readiness to act under uncertainty and risk at both the individual and institutional levels. The theoretical framework is grounded in dual-process models of thinking, in which System 1 generates rapid intuitive judgments of reliability, while System 2 can potentially provide control, verification, and correction when sufficient attentional resources, time, and motivation are available. It is argued that the quality of trust-related decisions substantially depends on two types of error in human judgment—bias and noise. Bias is shown to involve a systematic substitution of evidence with readily available cues (status, confidence, attractiveness, processing fluency, familiarity), producing predictable distortions in trust in oneself and in institutions. Noise, in turn, is described as random variability in evaluations under identical conditions, associated with contextual factors and the decision-maker's state (fatigue, stress, order effects, priming), which undermines the consistency and predictability of decisions. It is demonstrated that institutional trust critically relies on two signals—decision consistency (low noise) and procedural impartiality (low bias); weakening of these signals increases perceived risk and promotes distrust as an adaptive strategy. The article proposes procedural guidelines for reducing noise and bias in high-stakes decisions through standardized criteria, independence of judgments, structured protocols, verification tools, and monitoring of variability and systematic skew.

Key words: trust, self-trust, institutional trust, System 1, System 2, dual-process models, bias, judgment noise, heuristics, processing fluency.

Постановка проблеми. Довіра є базовою передумовою соціальної кооперації, прийняття рішень і функціонування інституцій, однак у повсякденній практиці вона проявляється як готовність діяти в умовах невизначеності та ризику. На індивідуальному рівні це означає постійні мікрорішення – чи покластися на власне судження, чи прийняти інформацію з певного джерела, чи визнати процедуру або організацію надійною. На інституційному

рівні довіра впливає на легітимність управлінських рішень, прийняття правил і співпрацю громадян з органами влади та соціальними системами.

Практична проблема полягає в тому, що довіра формується не лише як результат доказової перевірки, а й як результат людських суджень, які схильні до похибок. У прикладних сферах (правосуддя, освіта, фінансові відносини, оцінювання інституцій) якість судження визначає справедливість і передба-

чуваність рішень, а отже й рівень довіри. Саме тому критично важливо розуміти, як саме зміщення (bias) і шум (noise) як два різні типи похибок судження можуть впливати на формування довіри до себе та до інституцій [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу тлумачення довіри як рішення в умовах невизначеності формують двопроектні моделі мислення: Система 1 продукує швидкі інтуїтивні висновки, тоді як Система 2 здатна здійснювати контроль, перевірку та корекцію за умови достатніх ресурсів уваги, часу й мотивації [2, 7]. Дослідження евристик демонструють, що в умовах дефіциту даних люди систематично покладаються на скорочені правила судження (репрезентативність, доступність, якоріння), які є функціональними, але потенційно упередженими [10]. Паралельно, роботи щодо когнітивної легкості (processing fluency) показують, як доступність подання і легкість обробки повідомлення можуть підвищувати суб'єктивну правдоподібність і прийнятність навіть за слабкої доказової бази [9]. В організаційній психології довіра описується як очікування компетентності, доброзичливості й добросовісності іншої сторони, що має безпосередні наслідки для оцінювання надійності людей та організацій [8].

Окремий сучасний напрям, засадничий для заявленої теми й мети, – концепція зміщення і шуму у людських судженнях. Зміщення розуміється як систематична похибка, а шум як випадкова варіативність рішень за однакових умов [3]. Критично важливо, що довіра до інституцій має вимірювану динаміку та залежить від соціального досвіду і публічних подій, що підтверджується даними моніторингових досліджень.

Серед українських праць доцільно звернути увагу на дослідження Балакірева О. М., Дмитрук Д. А., які доводять, що коливання довіри не зводяться суто до раціональної оцінки фактів, а мають соціально-психологічні та контекстні підстави [1].

Кожемякіна І. В. акцентує увагу на тому, що довіра є компонентом соціального капіталу, тобто довіра виступає інфраструктурною складовою [4]. При цьому, розвиваючи її думку ми можемо стверджувати, що зміщення та шум у рішеннях інституцій підривають не лише репутацію цих інституцій, а й ширші механізми соціальної взаємодії.

С. Шевченко зауважує, що самодовіра є психологічним ресурсом, що формує життєстійкість людини [6]. При цьому довіра до себе підтримується досвідом контролюваності та узгодженості рішень, а розпорошення оцінок (шум) та помилкова узгодженість (зміщення) мають різні наслідки.

Невирішеною частиною загальної проблеми залишається інтеграція цих підходів у єдиний алгоритм довіри. Як саме шум і зміщення, у логіці наведеної двопроектної моделі, формують: (а) самодовіру як відчуття надійності власних рішень і (б) інституційну довіру як оцінку справедливості, передбачуваності та добросовісності процедур. Додаткового уточнення потребує і практична площина, а саме які

процедурні механізми реально знижують шум і зміщення в рішеннях про довіру.

Мета статті – обґрунтувати, чому шум і зміщення в людських судженнях є системними чинниками формування довіри до себе та до інституцій, а також окреслити процедурні підходи до зниження їхнього впливу у важливих рішеннях.

Виклад основного матеріалу. У сучасній когнітивній психології та поведінкових науках якість людських суджень розглядають через призму двох різних джерел похибок: систематичних та випадкових. Відповідно, ключовими поняттями для опису цих похибок виступають зміщення та шум. Обидва явища впливають на формування довіри, але роблять це різними шляхами. Якщо зміщення зсуває оцінки у передбачуваному напрямі, то шум робить оцінки нестабільними та контекстно залежними. У результаті довіра як індивідуальне та інституційне судження може бути водночас упередженою (помилково підсиленою або заниженою) і непослідовною (мінливою в часі або між різними оцінювачами).

Зміщення визначають як систематичну похибку, яка стабільно відхиляє судження від обґрунтованого еталона у певний бік. У контексті довіри зміщення найчастіше проявляється як переоцінка сигналів і недооцінка доказів. Під сигналами слід розуміти зовнішні або легкодоступні маркери, які швидко зчитуються Системою 1 і інтегруються в загальне враження: соціальний статус, упевненість мовця, привабливість, професійні атрибути, впізнавана стилістика, а також легкість обробки повідомлення. Натомість докази це інформація, що потребує аналітичної перевірки: факти, узгодженість аргументації, репрезентативність даних, статистична валідність, наявність незалежних підтверджень, дотримання процедур контролю.

Коли довіра формується переважно на основі сигналів, виникає типова підміна. Так, «переконливо» інтерпретується як «правдиво», «авторитетно» – як «компетентно», «знайоме» – як «надійне» тощо. Цей механізм узгоджується з класичною логікою евристик, адже за умов невизначеності людина часто відповідає на складне питання (Наскільки це надійно?) через простіший заміник (Наскільки це здається надійним?), що забезпечує швидкість оцінки та формування рішення, але й значно збільшує ризик похибок [10].

Варто відмітити, що зміщення може мати індивідуальну й інституційну форми. На індивідуальному рівні воно проявляється як стабільна схильність до певних типів оцінок (наприклад, завищувати довіру до впевнених людей або знижувати довіру до «невідомих» чи «незвичних» джерел). На інституційному рівні – як структурний перекид у правилах, критеріях або практиках, коли рішення повторювано ухвалюються на користь певних груп чи форматів взаємодії. В контексті довіри такі зміщення особливо небезпечно, оскільки довіра є прогностичним судженням. Довіра не лише дає змогу оцінити минуле, а й дозволяє сформувати певні очікування щодо майбутньої поведінки, тому систематична похибка може куму-

лятивно посилюватися з наростанням досвіди взаємодії.

На відміну від зміщення, шум це випадкова варіативність суджень, коли різні рішення ухвалюються за однакових умов або одна і та сама особа ухвалює різні рішення в ідентичних ситуаціях. Якщо зміщення може вважати «направленим», тобто таким що відповідає певному вектору, то шум є радше розпорошеним. Шум не обов'язково веде в один бік, але все одно робить результати непередбачуваними. В контексті довіри шум означає, що оцінка надійності людини, джерела інформації або інституції може істотно змінюватися залежно від контексту і стану суб'єкта, але не від реальних характеристик об'єкта. Джерелами шуму зазвичай виступають: час ухвалення рішення (ранок чи вечір), порядок розгляду кейсів, попередня інформація або праймінг, рівень втоми, стресовий стан, когнітивне перевантаження, емоційний фон, а також ситуативні тригери, що змінюють загальну готовність до довіри [3]. Внаслідок цього однакові підстави можуть породжувати різні висновки, і саме ця непередбачувана непослідовність є ключовою ознакою шуму.

Для аналізу довіри принципово відзначити, що шум має кілька рівнів прояву. По-перше, це міжекспертний шум, за якого різні суб'єкти (керівники, викладачі, експерти, посадові особи) дають різні оцінки одному й тому самому об'єкту. По-друге, внутрішньоекспертний шум, коли один й той самий суб'єкт змінює свої судження залежно від часу та контексту. По-третє, ситуаційний шум, коли рішення трансформується під впливом конкретних умов (дефіцит часу, емоційна напруга, інформаційні подразники). З практичної точки зору, ці види шуму підривають базову умову довіри, а саме відчуття стабільності та передбачуваності, оскільки суб'єкт (громадянин, клієнт, працівник тощо) отримує досвід, що «сьогодні – так, завтра – інакше», хоча підстави залишаються незмінними.

Важливо підкреслити, що шум не завжди є наслідком «поганої волі» або некомпетентності. Часто він є побічним продуктом людської когнітивної архітектури та обмежень Системи 2. У складних або високонавантажених умовах Система 1 бере на себе основну роботу оцінювання, а Система 2 або не включається, або виконує функцію виправдання інтуїтивної відповіді. Тому навіть за добросовісного підходу виникає ситуація, коли рішення відхиляються не через намір, а через зміну психологічного контексту.

Тобто, зміщення і шум слід розглядати як два взаємодоповнюючі ризики для довіри. Зміщення робить довіру системно неправильним судженням (помилка напряму), тоді як шум робить довіру нестабільною (помилка узгодженості). На індивідуальному рівні довіри це означає, що людина може або помилятися передбачувано (довіряти не тим, кому слід), або коливатися без чітких підстав (не розуміти, чому «то довіряю, то ні»). Для інституційного рівня довіри наслідки ще гостріші. Зміщення сприймається як упередженість і нерівність

правил, а шум вже як випадковість і непередбачуваність процедур.

Самодовіра або довіра до самого себе істотно залежить від того, чи сприймає людина власні рішення як стабільні, відтворювані та контрольовані. У когнітивному вимірі йдеться не лише про віру у власні здібності, а про суб'єктивне переконавання, що рішення ухвалюються на підставі відносно сталих критеріїв і можуть бути пояснені як наслідок компетентності, а не випадковості. Коли внутрішня модель прийняття рішень сприймається як упорядкована, то й самодовіра зростає; коли ж вона здається радше ситуативною або непередбачуваною – рівень довіри до самого себе знижується, а самодовіра стає вразливою та непередбачуваною.

Шум підриває самодовіру передусім через накопичений досвід непослідовності (сьогодні я оцінюю ситуацію так, завтра інакше, хоча факти ті самі). Така варіативність формує відчуття, що власні судження визначаються не знанням або аналізом, а ситуативним контекстом – втомою, стресом, емоційним станом, випадковими подразниками чи порядком отримання інформації тощо. Людина починає сумніватися, чи може покладатися на власні висновки, особливо в повторюваних або важливих ситуаціях. Водночас шум може провокувати й компенсаторні стратегії. Наприклад, надмірну обережність або, навпаки, категоричність як спосіб зменшити дискомфорт від невизначеності власної позиції.

Зміщення, на відміну від шуму, здатне підтримувати ілюзію компетентності, оскільки забезпечує відчуття внутрішньої узгодженості та впевненості. Рішення здаються послідовними, але будуються на хибних заміниках доказів: «переконливо отже правильно», «легко сприймається тоді правдоподібно», «авторитетно тобто достовірно». За таких умов впевненість слабко корелює з точністю, а самодовіра стає «крихкою». Як і крига, самодовіра може тривалий час залишатися міцною та надійною опорою, але різко знижуватися після кількох помітних помилок, які знищують впевненість у міцності криги й так само руйнують уявлення про власну надійність і викликають ретроспективну переоцінку попередніх рішень [3, 9].

Отже, зміщення не стільки зменшує рівень самодовіри саме зараз, скільки створює ризик її карколомного падіння, коли стає очевидною невідповідність між суб'єктивною впевненістю та фактичною якістю рішень.

У межах двопроектної моделі ці ефекти посилюються тим, що Система 2 не завжди виконує функцію критичного контролю. Її активація залежить від ресурсу уваги, часу, мотивації та значущості ситуації. За дефіциту ресурсів Система 2 часто переходить у режим раціоналізації, тобто не переглядає інтуїтивну позицію, а добирає аргументи на її підтримку, забезпечуючи формальну логічність без приросту доказовості. За такого підходу рівень самодовіри може утримуватися не завдяки підвищенню точності суджень, а через когнітивно комфортне пояснення вже прийнятого рішення, що створює відчуття обґрунтованості без реальної перевірки [7].

Своєю чергою, інституційна довіра ґрунтується на очікуванні, що інституція діє компетентно, добросовісно та справедливо (послідовно і без фаворитизму) [8].

Тобто довіра виникає тоді, коли рішення інституції сприймаються як результативні, нормативно прийнятні та однакові за логікою застосування правил.

Шум підриває довіру насамперед через втрату передбачуваності й відчуття рівності правил. Коли люди бачать ситуацію «однакові ситуації – різні рішення», вони інтерпретують це як процедурну випадковість. На рівні Системи 1 така варіативність швидко зчитується як відповідний сигнал ризику. Взаємодія з інституцією стає непередбачуваною, а отже менш безпечною. Проблема недовіри посилюється тоді, коли Система 2 не отримує достатньо прозорої та прийнятної інформації, щоб переконливо пояснити різницю в рішеннях. За браком зрозумілих критеріїв та їх прийнятності, первинний висновок про умовну випадковість тільки закріплюється.

Зміщення руйнує довіру іншим чином. Саме зміщення формує уявлення про упередженість і нерівні правила. Якщо рішення системно виглядають як такі, що надають перевагу певним групам або статусам (стереотипізація, фаворитизм), довіра знижується не через непослідовність, а через сумнів у добросовісності та справедливості інституції. Навіть за наявності позитивного результату взаємодії людини з інституцією, вже сформована позиція щодо упередженості підриває легітимність процедур.

Таким чином, ми бачимо що довіри надто чутлива до шуму та зміщення.

Зрозуміло, що довіра це не просто оцінка минулого, це саме прогноз майбутньої поведінки. Саме тому в її основі лежать два сигнали, які Система 1 зчитує як маркери безпеки взаємодії.

Перший сигнал це послідовність, тобто низький рівень шуму. Коли рішення та дії інституції є відтворюваними за подібних умов, у суб'єкта виникає відчуття, що правила працюють, а майбутню поведінку можна прогнозувати. Це створює можливість планування та знижує транзакційні витрати, адже людина не змушена щоразу перевіряти систему заново. Другий сигнал – неупередженість, тобто низький рівень зміщення. Якщо критерії застосовуються однаково, без фаворитизму, довіра ґрунтується на очікуванні справедливості та добросовісності процедур. Відтак інституція сприймається як така, що забезпечує рівність правил і не вимагає додаткових неформальних ресурсів для досягнення прийняттого результату.

Коли обидва сигнали є слабкими, а рішення непослідовні або виглядають упередженими то недовіра стає для Системи 1 адаптивною стратегією зниження ризику. У такій ситуації інтуїтивно раціональнішим виглядає обмеження взаємодії, збільшення обережності або пошук альтернативних каналів. Додатково цей ефект підсилюють відповідні евристичні поодинокі, але яскраві випадки нерівності чи несправедливості легко пригадуються, а тому набувають непропорційної ваги в загальній оцінці інсти-

туції, витісняючи менш емоційні приклади коректної роботи [10].

Проаналізуємо яким чином ми можемо знизити шум і зміщення в рішеннях про довіру.

Оскільки індивідуальний критичний підхід сам по собі не гарантує залучення Системи 2, підвищення якості рішень про довіру потребує системних процедурних рішень, які роблять оцінювання більш стійким і відтворюваним [2].

Вбачається застосування таких принципів процедурних рішень, що дозволять вибудувати необхідний рівень довіри.

По-перше, стандартизовані критерії. Визначення чітких ознак і шкал оцінювання зменшує довільність, звужує простір для ситуативних інтерпретацій і знижує вплив сильних сигналів (харизма, статус, стиль), які схильна переоцінювати Система 1. Стандартизація не усуває помилок повністю, але зменшує їхню системність і підвищує рівень співставності рішень.

По-друге, незалежність суджень. Розділення (ба радше ізоляція) суб'єктів і мінімізація взаємного міжсуб'єктного впливу знижують ризики інформаційних каскадів, групового тиску та конформізму. Це критичний принцип, адже відоме рішення інших, може стати якорем або розцінюватись як соціальний доказ, і порозводити до зміни або навіть й заміни власної оцінки.

По-третє, структуровані протоколи ухвалення рішень. Структурування означає розділення етапів: спочатку фіксуються факти й дані, далі їх інтерпретація, і лише потім визначається підсумкове рішення. Такий формат зменшує вірогідність простого перенесення загального враження на всі компоненти оцінки та обмежує ефект ареолу.

По-четверте, інструменти верифікації. Перевірка джерел, контроль доказів, перехресні підтвердження та аудит рішень знижують імовірність того, що сигнал буде прийнятий як доказ. Верифікація переводить довіру з інтуїтивної площини в доказову.

По-п'яте, моніторинг варіативності та перекосів. Регулярне вимірювання розподілу рішень за співставних умов дозволяє виявляти шум, а аналіз системних відхилень – діагностувати зміщення. Це перетворює проблему довіри з суб'єктивного погляду на керований підхід через оперування даними та контроль якості.

Дотримання цих принципів дозволяє організувати середовище вибору й може підтримувати більш якісні судження та зменшувати похибки, але лише за умов прозорості, підзвітності та недопущення прихованої маніпуляції довірою [5].

Висновки. Узагальнення викладених положень дає підстави стверджувати, що довіра в індивідуальному та інституційному вимірах є динамічним когнітивним рішенням, яке ухвалюється в умовах неповноти та недоступності інформації, часових обмежень і наявності ризику. У повсякденному житті таке рішення виконує функцію переходу від невизначеності до дії, однак формується не лише як результат доказової перевірки, а й як продукт людських суджень, які системно схильні до похибок. Саме

тому ключовим результатом аналізу є висновок про визначальний вплив двох типів помилок судження: зміщення та шуму на якість і стійкість довіри як до себе, так і до інституцій.

Доведено, що зміщення є систематичною похибкою, яка зсуває оцінку надійності в передбачуваному напрямі через підміну доказів доступними сигналами. В розуміння довіри це формує орієнтацію на статус, упевненість, привабливість, впізнаваність замість перевірених фактів, валідності даних і процедур контролю. Зазначена логіка посилює ризик хибних висновків типу «переконливо отже правдиво», «авторитетно тоді компетентно», «знайоме тому надійне» і водночас формується здатність кумулятивно закріплювати помилкові очікування у повторюваній взаємодії.

Шум, на відміну від зміщення, описує випадкову варіативність рішень за однакових умов. Шум робить довіру контекстно залежною й нестійкою. Одна й та сама ситуація може оцінюватися по-різному залежно від часу, порядку розгляду, попередньої інформації, праймінгу, втоми, стресу та емоційного фону. Хоча шум не обов'язково є наслідком злого наміру, у соціальному сприйнятті він переживається як випадковість, а отже й як підвищений ризик і зниження передбачуваності.

Встановлено, що зміщення і шум діють як взаємоповнювальні ризики. Зміщення робить довіру «неправильною» за вектором (помилка оцінки), тоді як шум робить її «неузгодженою» в часі та між

суб'єктами (помилка стабільності). На індивідуальному рівні зазначені помилки підривають самодовіру. Шум формує досвід непослідовності й знижує відчуття контролю над рішеннями, а зміщення може підтримувати ілюзію компетентності, яка залишається крихкою та схильною до різкого падіння після помітних помилок. На інституційному рівні наслідки ще гостріші. Шум «підважує» передбачуваність і рівність правил, тоді як зміщення формує уявлення про упередженість і нерівні стандарти.

Окремо підкреслено, що хоча Система 2 здатна коригувати інтуїтивні оцінки Системи 1, її включення не є автоматичним і за дефіциту ресурсів часто заміщується намаганням раціоналізувати вже сформовану позицію. Тому підвищення якості рішень про довіру не може зводитися до індивідуальних закликів думати критично.

Таким чином, зниження впливу шуму та зміщення потребує процедурних запобіжників, які роблять оцінювання більш відтворюваним і прозорим. До них належать стандартизовані критерії, незалежність суджень, структуровані протоколи, інструменти верифікації та моніторинг варіативності й перекосів. Перспективи подальших досліджень пов'язані з емпіричною діагностикою шуму та зміщення у конкретних сферах (освіта, управління, правосуддя, фінанси) та тестуванням протоколів гігієни рішень, які підвищують передбачуваність і справедливість, а отже дозволяють підтримувати рівень довіри на індивідуальному й суспільному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балакірева О. М., Дмитрук Д. А. Динаміка рівня довіри до органів влади та соціальних інституцій. *Український соціум*. 2021. № 1 (76). С. 102–113. URL: <https://ukr-socium.org.ua/uk/archive/no-1-76/dynamika-rivnia-doviry-do-orhaniv-vlady-ta-sotsialnykh-institutsij/>
2. Канеман Д. Мислення швидко й повільно. Київ: Наш Формат. 2017. 480 с.
3. Канеман Д., Сібоні О., Санстейн К. Шум. Хибність людських суджень. Київ: Наш Формат. 2022. 362 с.
4. Кожем'якіна І. В. Довіра та соціальний капітал: просторова ціннісно-нормативна інтерпретація. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 1 (26). С. 118–131. URL: <https://dse.org.ua/archive/26/10.pdf>
5. Талер Р., Санстейн К. Поштовх. Як допомогти людям зробити правильний вибір. Київ: Наш Формат. 2017. 312 с.
6. Шевченко С. В. Взаємозв'язок самодовіри та життєстійкості в контексті професійної підготовки майбутніх психологів. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. 2019. Вип. 10 (39). С. 122–134. DOI: <https://doi.org/10.32405/2522-9931/2522-9958-120-134>
7. Evans J. St. B. T., Stanovich K. E. Dual-process theories of higher cognition: Advancing the debate. *Perspectives on Psychological Science*. 2013. Vol. 8, No. 3. P. 223–241. DOI: <https://doi.org/10.1177/17456916124606>
8. Mayer R. C., Davis J. H., Schoorman F. D. An integrative model of organizational trust. *Academy of Management Review*. 1995. Vol. 20, No. 3. P. 709–734. URL: https://www.makinggood.ac.nz/media/1270/mayeretal_1995_organizationaltrust.pdf
9. Reber R., Schwarz N., Winkielman P. Processing fluency and aesthetic pleasure: Is beauty in the perceiver's processing experience? *Personality and Social Psychology Review*. 2004. Vol. 8, No. 4. P. 364–382. DOI: [10.1207/s15327957pspr0804_3](https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0804_3)
10. Tversky A., Kahneman D. Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. *Science*. 1974. Vol. 185, No. 4157. P. 1124–1131.

Дата першого надходження статті до видання: 17.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.04.2026